

A SZÓKÉPZÉS

I. Elméleti segédanyag

A képzők csoportjai az alapszó és a származékszó szófaja szempontjából

(A magyar nyelv könyve főszerk.: A. Jászó Anna. Trezor Kiadó. Budapest, 2004. alapján)

Igéképzők

Igéhez járuló igéképzők

Gyakorító értelem és folyamatos cselekvés kifejezése:

-gat/-get*:	<i>szólítgat, cserélget</i>
-g, -og/-eg/-ög:	<i>csattog, mekeg, zümmög</i>
-ong/-eng/-öng:	<i>hajlong, terjeng, dülöng</i>
-ász(ik)/-észik:	<i>kotorász(ik), legelész(ik)</i>
-dogál/-degél/-dögél:	<i>fújdogál, mendegél, üldögél</i>
-kol/-kel/-köl:	<i>horkol, esdekel, prüszköl</i>
-ikél:	<i>eszikél</i>
-dokol/-dekel/-dököl:	<i>fuldokol, nyeldekel, tündököl</i>
-ol/-el/-öl:	<i>kuruttyol, kelepel, püföl</i>
-z, -oz(ik)/-ez(ik)/-öz(ik):	<i>kiáltoz(ik), éledez(ik), öntöz</i>
-ál:	<i>dobál, kárál</i>
-kál:	<i>furkál, bujkál</i>
-od/-ed/-öd:	<i>bököd</i>
-kod/-ked/-köd:	<i>kapkod, lépked, röpköd</i>
-gál/-gél, -igál:	<i>húzgál, nevetgél, huzigál</i>
-dal/-del/-dál:	<i>szabdal, lépdél, harapdál</i>
-dös/-des/-dös:	<i>rugdos, verdes, lökdös</i>
-doz(ik)/-dez(ik)/-döz(ik)	<i>csukladozik, töredezik, lődöz</i>

* A félkövér szedésű képzők a ma is termékeny (produktív) képzők.

Mozzanatosság kifejezése:

-an/-en:	<i>csattan, szökken</i>
-int:	<i>köhint, suhint</i>
-ant/-ent:	<i>dobbant, hessent</i>
-ít:	<i>szakít</i>
-aml(ik)/-eml(ik)/-ámlik:	<i>háramlik, gyülemlik, csillámlik</i>
-all/-ell:	<i>sugall, lövell</i>

Kezdő értelem kifejezése:

-ad/-ed:	<i>apad, reped</i>
-dul/-dül:	<i>rámordul, rezdül</i>
-dít:	<i>mozdít</i>

Műveltető értelem kifejezése:

-at/-et, /-tat/-tet:	<i>írat, tépet, rajzoltat, kerestet</i>
-----------------------------	---

Egyéb cselekvő és mediális értelem kifejezése:

-aszt/-eszt:	<i>forraszt, fejleszt</i>
-t:	<i>röppent, teremt</i>
-ít:	<i>elhárít, szállít</i>
-ajt/-ejt:	<i>szalajt, veszejt</i>
-al/-el, -lal/-lel:	<i>forral, növel, hizlal, kérlel</i>
-ód(ik)/-őd(ik):	<i>húzódik, képzelődik</i>
-kod(ik)/-ked(ik)/-köd(ik):	<i>dulakodik, verekedik, gyűlölködik</i>
-koz(ik)/-kez(ik)/-köz(ik):	<i>vitatkozik, vétkezik, ütközik</i>
-ó(d)z(ik)/-ő(d)z(ik):	<i>csókoló(d)zik, hempergő(d)zik</i>
-oz(ik)/-ez(ik)/-öz(ik):	<i>lemaradozik, ébredszik, öltözik</i>
-ul/-ül:	<i>borul, feszül</i>

Szenvedő értelem kifejezése:

-at(ik)/-et(ik), -tat(ik)/-tet(ik):	<i>megbízatik, kéretik, kívántatik, elintéztetik</i>
--	--

Visszaható értelem kifejezése:

-kod(ik)/-ked(ik)/-köd(ik):	<i>ruházkodik, őrizkedik, fésülködik</i>
-koz(ik), -kez(ik)/-köz(ik)	<i>szárítkozik, szépítkezik, törülközik</i>

Ható értelem kifejezése:

-hat/-het: húzhat, kérhet

Névszóhoz járuló igeképzők

Különbéle jelentések kifejezése:

- z(ik), -az/-oz/-ez/-öz:** dicsizik; vajaz, cukroz, címez, szörföz
-l(ik)/-ll(ik), -ol/-el/-öl: piroslik, tarkállik, faxol, zöldell, elnököl
-ít: fehérít, méregtelenít
-sít: karcsúsít, magánosít
-kod(ik)/-ked(ik)/-köd(ik): tanárkodik, tevékenykedik
-skod(ik)/-sked(ik)/-sköd(ik): tanítóskodik, remetéskedik
-od(ik)/-ed(ik)/-öd(ik): nagyobbodik, kisebbedik, tükrösödik
-ul/-ül: sárgul, kékül
-sul/-sül: állandósul, szembesül
-izál: ironizál, liberalizál
-íroz: karikíroz
-ász(ik)/-ész(ik): madarászik, egerészik

Határozószóhoz járuló igeképzők

Különbéle jelentések kifejezése:

- z(ik):** viszonzoz
-l(ik): hátrál, vesztegel
-koz(ik): visszakozik
-kod(ik)/-ked(ik): elhamarkodik, hirtelenkedik, tüsténkedik

Névszóképzők

Igéhez járuló névszóképzők

Főnévképzők

Elvont cselekvés, történés kifejezése:

- ás/-és:** privatizálás, menedzselés
-t: lét, jártában
-aj/-ej: zsivaj, zöreij, csevej
-alom/-elem: hatalom, kérelem
-ság/-ség: fáradság, sietség

-at/-et:	<i>fordulat, kímélet</i>
-hatnék/-hetnék:	<i>játszhatnék(ja van), mehetnék(je van)</i>

A cselekvés, történés eredményének, tárgyának kifejezése:

-at/-et:	<i>javaslat, felelet</i>
-ás/-és:	<i>újítás, vetés</i>
-dalom/-delem:	<i>birodalom, jövedelem</i>
-ság/-ség:	<i>válság*, nyereség</i>
-mány/-mény:	<i>koholmány, festmény; firkálmány</i>
-vány/-vény:	<i>járvány*, kérvény</i>
-ék:	<i>maradék, teríték</i>
-dék/-adék/-edék:	<i>ajándék, váladék, lepedék</i>
-lék/-alék/-elék:	<i>moslék*, ázalék, töltelék</i>
-ték:	<i>mérték*, nyomaték</i>
-omás:	<i>állomás, látomás</i>
-tal/-tel:	<i>ital, hitel*</i>

[* Megjegyzésünk: a példák szerintünk már az ún. szemantikai szóképzés körébe tartoznak: vö.: Berrár Jolán: Új szempontok és módszerek a szóképzés vizsgálatában In.: Rácz Endre Szathmári István (szerk.): Tanulmányok a mai magyar nyelv szófajta és alaktana köréből. Tankönyvkiadó. Budapest, 1974. 99–124]

A cselekvés eszközének kifejezése:

-tyú/-tyű, -attyú/-ettyű:	<i>fogantyú, dugattyú, pörgettyű</i>
-ék:	<i>készülék, támaszték</i>
-óka/-öke:	<i>fúvóka, nézőke</i>
-ány/-ény:	<i>hajtány</i>
-al/-el:	<i>vonal, lepel</i>
-ál/-él:	<i>fonál, kötél</i>
-ály/-ély:	<i>osztály, szegély</i>
-asz/-esz:	<i>támasz, eresz</i>
-ó/-ő:	<i>ásó, véső</i>

A cselekvő kifejezése:

-ó/-ő:	<i>hallgató, szerző</i>
-ár/-ér:	<i>tanár, tündér</i>

A cselekvés helyének kifejezése:

-da/-de, -oda/-öde:	<i>járda, böngészde, uszoda, öntöde</i>
-ó/-ő:	<i>fagyizó, söröző</i>
-at/-et:	<i>bejárat</i>

Melléknévképzők

Jellegzetes, állandó tulajdonság kifejezése:

-ós/-ős:	<i>rágós, reszketős</i>
-ékony/-ékeny:	<i>fogékony, érzékeny</i>
-atag/-eteg:	<i>roskátag, csüggeteg</i>
-i:	<i>csücsöri, zsugori</i>
-ánk/énk:	<i>falánk, élénk</i>
-ag/-eg:	<i>hallgatag, reszketeg</i>

Tagadó vagy fosztóképzők:

-(a)tlan/-(e)tlen, -talan/-telen:	<i>ártatlan, fedetlen, tétlen, védtelen, nyugtalan</i>
-hatatlan/-hetetlen:	<i>olvashatatlan, élvezhetetlen</i>

A cselekvés végrehajthatóságának kifejezése:

-ható/-hető:	<i>látható, menedzselhető</i>
--------------	-------------------------------

Névszóhoz járuló névszóképzők

Főnévképzők

Kicsinyítés, becézés kifejezése:

-cska/-cske/-acska/-ecske/-ocska/-öcske:	<i>almácska, tükröcske, terítőcske, könyvecske</i>
-ka/-ke:	<i>bácsika, Dorka, nénike</i>
-i:	<i>Peti, töri, meki ('McDonalds'), ubi ('uborka')</i>
-is:	<i>Maris, Boris</i>
-csi:	<i>Pircsi, pulcsi, mamcsi</i>
-ca:	<i>Teca</i>
-ci:	<i>Anci, Jenci, föci, poci</i>
-si:	<i>jogsi, vaksi</i>
-u:	<i>anyu, Samu</i>
-us:	<i>Rékus, Ildus, papus</i>

-uka:	<i>Pistuka, Iluka</i>
-ika/-ike:	<i>ládika, Ferike</i>
-ikó:	<i>Anikó, lábikó</i>
-kó:	<i>Jankó, Ferkó</i>
-ók/-ők:	<i>Erzsók</i>
-a:	<i>Kata, Luca</i>
-ó/ő:	<i>Kató, Pető</i>
-dad/ded:	<i>tojásdad, kerekded</i>

Különféle jelentések kifejezése:

-s/-as/-es/-os/-ös:	<i>fás; butikos; mázsás, kilences, ötös</i>
-ság/-ség:	<i>jóság; fáradtság; honvédség; szerkesztőség; síkság</i>
-asság/-esség:	<i>vigasság, bölcsesség</i>
-ász/-ész:	<i>távirdász, kertész (foglalkozásnév-képzők)</i>
-zat/-zet:	<i>izomzat, kőzet</i>
-sdi:	<i>katonásdi, esküvősd</i>
-onc/-enc/-önc:	<i>újonc, kedvenc, külön</i>
-lat/-let:	<i>bizonylat, készlet</i>
-alék/-elék:	<i>százalék, ezrelék</i>
-ék:	<i>Tóthék, Miklósék, szomszédék</i>

(Balogh MGr. 2000: heterogén többesjel: 185–186.!)

(☉ 37. sz. alaktani gyakorlófeladat.)

-né:	<i>Szabóné, polgármesterné</i>
-ista:	<i>naturista, csurkista</i>
-izmus:	<i>realizmus, fundamentalizmus</i>
-árium:	<i>szolárium, tropikárium</i>

Melléknévképzők

Különféle jelentések kifejezése:

-s/-os/-es/-ös:	<i>kökényes, tükrös; barnás; lányos; hatos (busz)</i>
-ú/-ű/-jú/-jű:	<i>(sas)orrú, (jó)fülű, (széles)ajtajú, (éles)elméjű</i>
-i:	<i>városi, rendőri, orvosi</i>
-si:	<i>falusi, tanyasi</i>

-(a)tlan/-(e)tlen, -talan/-telen:	<i>sótlan, gondatlan, gondtalan, érzéketlen, lélektelen</i>
-ságos/-séges:	<i>jóságos, szépséges</i>
-atos/-etes:	<i>szorgalmatos, szerelmetes</i>
-nyi:	<i>tenyényi, CD-lemeznyi</i>
-szori/-szeri/-szöri:	<i>sokszori, tízszeri, ötszöri</i>
-szoros/-szeres/-szörös:	<i>sokszoros, kétszeres, ötszörös</i>

Számnévképzők

-d/-ad/-ed/-od/-öd:	<i>harmad, ezred, hatod, ötöd</i>
-dik/-adik/-edik/-odik/-ödik:	<i>századik, tizedik, sokadik, ötödik</i>

Határozószókhöz járuló névszóképzők

Főnévképzők:

-s:	<i>együttes</i>
-ság/-ség:	<i>bizonyosság, biztonság</i>
-di:	<i>igazándiból</i>
-ány/-ény:	<i>hátrány</i>
-lék:	<i>hátralék</i>

Melléknévképzők:

-s:	<i>ingyenes, végleges</i>
-i:	<i>előbbi, egykori, távoli, benti</i>
-só/-só:	<i>alsó, hátulsó</i>

Képzőszerű utótagok:

-féle:	<i>Dózsa-féle, különféle</i>
-fajta:	<i>számítógépfajták, anyjafajta</i>
-szerű:	<i>makettszerű, plázyszerű</i>
-rét:	<i>hatrét (hajt vmit), hétrét (görnyed)</i>
-rétű:	<i>többrétű, kétrétű</i>
-beli:	<i>korombeli, (egyesült) államokbeli</i>

Igenévképzők

Főnévi igenév

-ni/-ani/-eni, -n/-an/-en/-nni/-nn-: *látni, hallani, sejteti, írnom, mondanom, sejtenem, lenni, hinned*

Melléknévi igenév

Folyamatos:

-ó/-ő: *alvó, fekvő*

Befejezett:

-t ~ -tt, -ott/-ett/-ött: *zárt, gyakorlott, képzett, tömött*

Beálló:

-andó/-endő: *megírandó, teendő*

Határozói igenév:

-va/-ve: *ázva, lépve*

-ván/-vén: *szántván, ülvén*

A termékeny képzések rendszere a magyarban

(Vö.: É. Kiss Katalin – Kiefer Ferenc – Siptár Péter:
Új magyar nyelvtan. Osiris Kiadó. Budapest, 1998. 224–225.)

Főnévi alapú képzések

- a. N → V Képző: -(V)z; motor-oz(ik), internet + ez(ik)
 Képző: -(V)s; hajó + s, fazek + as, bolt + os
 -kVdik; kontár + kodik, boszorkány + kodik
- b. N → N Képző: -(V)s; hajó + s, fazek + as, bolt + os
 -kA; ember + ke, tányér + ka
 -(V)cskA; tej + ecske, láb + acska
 -né; szabó + né, trafikos + né
 -ék; tanító + ék, öcsém + ék
 -i; becéző képző, Fer + i, Józsi + i
 -féle; vitaféle, érvféle
- c. N → ADJ Képző: -i; művészet + i, egyetem + i
 -beli; intézet + beli, osztály + beli
 -(j)Ú; (hosszú) haj + ú, (piszkos) kez + ú
 -(V)s; kavics + os, föld + es, fá + s
 -nyi; öl + nyi, tenyér + nyi
 -(A)tlan, -talan; só + tlan, csillag + talan
 -féle, -szerű, -fajta (képzőszerű utótagok)

Melléknévi alapú képzések

- a. ADJ → N Képző: -ság; jó + ság, szép + ség
- b. ADJ → V Képző: -ít; gazdag + ít, érzéstelen + ít
 -Vdik; magas + odik, fehér + edik
 -Ul; szép + ül, csúny + ul
 -kVdik; nyugtalan + kodik, heves + kedik
- c. ADJ → ADJ Képző: -(V)s; városi + as, szegedi + es

Igei alapú képzések

- a. V → N Képző: -ás; olvas + ás, kertel + és
 -ó; irányít + ó, vezet + ő

b. V → ADJ

Képző: -*Ós*; ropog + ós, fél + ős

-*(A)tlAn*; mos +atlan, fest + etlen

hAtÓ; olvas + ható, mér + hető

hAtAtlAn: olvas + hatatlan, mér + hetetlen

c. V → V

Képző: -*(V)gAt*; int + eget, nyit + ogat

-*(t)At*; olvas + tat, legel + tet

- *(t)Atik*; ad + adatik, néz + etik

-*Ödik*, -*v(V)kVdik*, -*(A)kVzik*; húz + ódik, mos + akodik,
törül + közik

-*hAt*; olvas + hat, néz + het

d. V → NV

Képző: -*ni*; vet + ni, lát + ni

-*Ó*; énekl + ő, sír + ó

-*t*; bezár + t, bekeretez + ett

-*AndÓ*; átad + andó, keres + endő

-*vA*; olvas + va, énekel + ve

A rövidítések feloldása:

N = főnév (nomen)

V = ige (verbum)

ADJ = melléknév (adjectivum)

NV = igenév

(V) = magánhangzó (vokális)

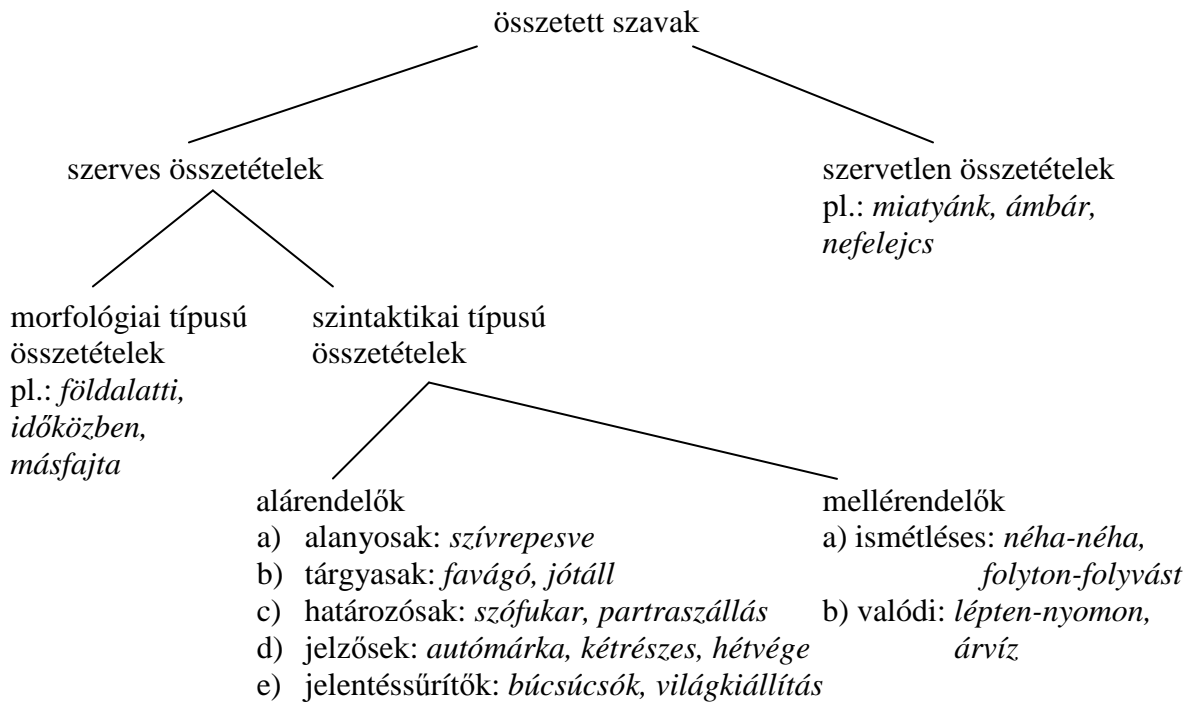
-kA = -ka/-ke (hangalaki változatok rövidítése)

II. Gyakorlófeladatok

L. a Szófajtan és az Alaktan fejezetekben.

A SZÓÖSSZETÉTEL

I. Elméleti segédanyag

(Lengyel MGr. 2000: 325 alapján.)

Megjegyzések az összefoglaló táblázathoz:

1. A MGr. az összetett szavakat megkülönbözteti aszerint is, hogy az alkotóelemei közötti kapcsolat *szoros-e* vagy *laza*. Ez a különbségtevés megkönnyíti, érthetőbbé teszi a helyesírást: az elő- és utótag közötti szoros kapcsolatot igazolja, hogy a toldalék csak az utótagon jelenik meg. A szoros kapcsolatot a helyesírásban az *egybeírással* jelezzük. Szoros összetételek az alárendelő összetételek, a morfológiai típusú összetételek, a szervetlen összetételek. A mellérendelő összetett szavakon belül a valódi mellérendelések lehetnek szorosak: pl.: *árvíz, hírnév, búbánat* stb. és lazák: pl.: *jön-megy, többé-kevésbé* stb. A laza összetételek jellemzője, hogy a toldalék az elő- és az utótagon is megjelenik. Ezt a lazább viszonyt a helyesírásban kötőjellel érzékeltetjük.

2. A korábbi nyelvtanok (pl.: MMNy.) a mellérendelő összetett szavakon belül három alcsoportot különböztettek meg: *szóismétlések* (kettőzések), *ikerszók* (valódiak), *két önálló szó összekapcsolásával keletkezett valódi mellérendelő összetett szavak*. Ez utóbbin belül találjuk az *álikerszókat* (*ázik-fázik, ront-bont*), a *laza szerkezetű* (*süt-főz, eszik-iszik*) és a *szorosabb értelemben vett valódi mellérendelő* összetett szavakat (*rúgkapál, dúsgazdag*). A MGr. az *ikerszókat* kiveszi az összetett szavak közül, s az ikerítést a *ritkább szóalkotási módokhoz* sorolja. Ikerítéskor valamely szót saját, hangtani szabályok szerint módosult változatával kapcsolunk össze (*icipici, dimbes-dombos*). Előfordul az is, hogy az ikerszó egyik elemének nincs önmagában önálló hangalakja és jelentése (*retyerutya, incifinci*). Az

ikerszók egyik alkotótagja (esetleg mindkettő) tehát jelentés nélküli szóforma, az ikerszók létrejöttében elsődleges szerepe a szóteremtésnek van (vö.: Lengyel MGr. 2000: 334). Ugyanakkor az ikerszók is lehetnek *laza* vagy *szoros* szerkezetűek ugyanúgy, mint a mellérendelő összetett szavak.

A mellérendelő összetételek a MGr.-ban tehát:

ismétléses mellérendelések: *szóismétlések* (pl.: *alig-alig, már-már*)
 tőismétlések (pl.: *nőttön-nő, körös-körül* stb.)

valódi mellérendelések: *laza összetételek* (pl.: *él-hal, ország-világ* stb.)
 szoros összetételek (*drágakő, rúgkapál, szóbeszéd* stb.)

Az *álikerszók* átmenetet képeznek az ismétléses és a valódi mellérendelések között (pl.: *ron-bont, ázik-fázik* stb.).

3. A Magyar grammatika a szerves összetételeken belül megkülönböztet *morfológiai* és *szintaktikai* típusú összetételeket, amelyek szorosan összefüggnek a szófaji kategóriákkal. Az alábbi táblázat a szófajok és a belőlük létrejövő összetételek kapcsolatát mutatja. Segít a morfológiai és a szintaktikai típusú, valamint a szerves összetételek elhatárolásában.

	ALAPSZÓFAJOK	VISZONYSZÓK	
		a) morfológiai természetű szerkezetben megjelenők (toldalékértékűek)	b) nem morfológiai természetű szerkezetekben megjelenők (nem toldalékértékűek)
SZÓFAJ	ige, főnév, melléknév (számnév), határozószó, névmások, igenevek	névutó, névutómelléknév, segédige, segédigenév, igekötő	névelő, tagadószó, partikula, kötőszó
SZÓÖSSZETÉTEL	szerves, szintaktikai típusú összetételek (két vagy több alapszófaj grammatikai kapcsolata) (pl. <i>mennydörög, versolvasás, lenszőke, bentlakás, újságolvasás, többé-kevésbé, itt-ott</i> stb.)	szerves, morfológiai típusú összetételek (alapszófaj + toldalékértékű viszonyszó): pl. <i>délelőtt, földönkívüli, kivolta, megettem, (gömbforma)</i> (a korábbi nyelvtanokban átmeneti típusok)	a szervesetlen összetételek egy része – nem toldalékértékű viszonzó +lexéma: pl. <i>nemrég, egyszercsak, máris, úgyhogy (+ bárki, akárhány</i> stb.) – két nem toldalékértékű viszonyszó: pl. <i>mivelhogy, ámbar, merthogy</i> stb.

Az alárendelő szókapcsolatok és szóösszetételek írása

Nyelvtani viszony a tagok között	A szóviszonyok fajtái és írásuk			
	a) Raggal nem jelölhető szóviszonyok			
	Különírjuk	Egybeírjuk		
	az alkalmi szókapcsolatokat	a jelentésváltozásos szóösszetételeket	a hagyományos eseteket	
Alanyosak Minőségjelzősek Mennyiségjelzősek	<u>homok csiszolta [kő]</u> <u>megáradt patak</u> <u>tíz perc</u>	<u>nyakatekert ('körülmenyes')</u> <u>kisasszony ('leány')</u> <u>tízperc (iskolában)</u>	<u>rozsdamarta</u> <u>fogaskerék</u> <u>százéves</u>	
	b) Raggal jelölhető szóviszonyok			
	Különírjuk	Egybeírjuk		
	az alkalmi ragos kapcsolatokat	a jelentésváltozásos ragos összetételeket	a ragtalan összetételeket	a hagyományos eseteket
Tárgyasak Határozósak Birtokos jelzősek	<u>kezet fog</u> <u>térdre hull</u> <u>a hegy alja</u>	<u>jótáll (szavatol)</u> <u>tűzrőlpattant (menyecske)</u> <u>barátfüle (tésztafél)</u>	<u>hókotró</u> <u>munkaképes</u> <u>asztalfiók</u>	— <u>bérbeadás</u> <u>tojásfehérje</u>
	c) Jelentéstömörítő összetételek			
A tagok közötti viszony közelebbről nem határozható meg	Ezeket a szóösszetételeket mindig egybeírjuk: <u>csigalépcső</u> , <u>testvérváros</u>			

(Vö.: A magyar helyesírás szabályainak 11. kiadásáról. Különlenyomat a Magyar Nyelvőr 1984. évi 4. számából. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1985.)

II. Mintaelemzések

<i>régóta</i>	szerves, morfológiai típusú összetett szó (névutós)
<i>sülve-főve</i>	szerves, szintaktikai típusú, mellérendelő, valódi, laza szerkesztésű
<i>nemlét</i>	szervetlen összetétel (tagadószóval létrehozott, nem morfológiai természetű)
<i>madárlátta</i>	szerves, szintaktikai típusú, alárendelő, alanyos (az alanyos alárendelő összetett szavak egy jellegzetes csoportját az <i>igei-igenévi</i> utótagú összetételek alkotják; l. még pl.: <i>hőfödte, dércsípte, botcsinálta</i>). Az alanyos összetett szavakban a mondatrészi jelöletlenség miatt mindig jelöletlen a két tag viszonya is.
<i>dúl-fúl</i>	szerves, szintaktikai típusú, mellérendelő, álikerszó = két önálló szóalak kapcsolódik össze (ez különbözteti meg az ikerszóktól), ugyanakkor ezek is játékos változatai egymásnak (ugyanúgy, mint az ikerszók esetében)
<i>tojásfehérje</i>	szerves, szintaktikai típusú, alárendelő, birtokos jelzős, jelölt (a két tag kapcsolata az utótagon van jelölve)
<i>egyszeregy</i>	szervetlen összetétel (szövegkezdő szavak egybekapcsolódásával; még pl.: <i>hiszekegy, adjonisten</i> stb.)
<i>halálmegvető</i>	szerves, szintaktikai típusú, alárendelő, tárgyas, jelöletlen
<i>végestelen-végig</i>	szerves, szintaktikai típusú, mellérendelő, töismétléses
<i>búskomor</i>	szerves, szintaktikai típusú, mellérendelő, valódi, szoros szerkesztésű
<i>úgyhogy</i>	szervetlen összetétel (eredetileg a mondatban található utalószó és kötőszó kapcsolata)

<i>agyalágyult</i>	szerves, szintaktikai típusú, alárendelő, alanyos (még pl.: <i>magvaváló, eszeveszett, divatjamúlt</i> → alany, állítmány kapcsolatává alakíthatók) (Az előtagon található birtokos személyjel nem a két tag viszonyára utal!)
<i>munkanélküli</i>	szerves, morfológiai típusú összetétel (névutómellék-névvel)
<i>egyoldalú</i>	szerves, szintaktikai típusú, alárendelő, mennyiségjelzős
<i>fejenállás</i>	szerves, szintaktikai típusú, alárendelő, határozós, jelölt
<i>háborúellenes</i>	szerves, morfológiai típusú összetett szó (névutóból továbbképzett utótaggal)
<i>szívszorongva</i>	szerves, szintaktikai típusú, alárendelő, alanyos (határozói igenévi utótagú; l. még: <i>lélekszakadva, szívrepesve</i>)
<i>püspöklila</i>	szerves, szintaktikai típusú, alárendelő, jelentéssűrítő (hasonlító jelentéstartalmú; l. még:: <i>koromfekete, narancssárga, cérnahang</i> stb.) Mindig jelöletlen.
<i>csigabiga</i>	ritkább szóalkotási mód, szoros kapcsolatú ikerszó
<i>gömbforma</i>	szerves, morfológiai típusú összetett szó (- <i>szerű, -féle, -fajta, -forma, -nemű</i> stb.képzőszerű utótaggal létrehozott)
<i>ellentmond</i>	szerves, szintaktikai típusú, alárendelő, tárgyas, jelölt
<i>dimbes-dombos</i>	ritkább szóalkotási mód, laza kapcsolatú ikerszó
<i>citromhéj</i>	szerves, szintaktikai típusú, alárendelő, jelöletlen birtokos jelzős összetett szó (de: <i>citromízű</i> → jelentéssűrítő összetétel)

<i>golyamese</i>	szerves, szintaktikai típusú, alárendelő, jelentéssűrítő összetett szó (de: <i>golyafészek</i> – birtokos jelzős jelöletlen összetétel)
<i>tetkó</i>	ritkább szóalkotási mód, szórövidítés és képzés

III. Gyakorlófeladatok

1. Az összetétel mely típusába sorolhatók az alábbi összetett szavak? Csoportosítsa és jellemezze őket!

*semmitmondó, mélyhűtött, nemdohányzó, külön-külön, városháza, méregerős, útbaigazít, szakorvos, fogcsikorgatva, lélekszakadva, fogdmegek, gyermekváros, üt-
ver, agyafúrt, banánhéj, ámbár, nőnemű, festőművész, ötletszerű, szénapadlás, állatvédő, rangidős, egyszer-egyszer, számárfül, mennydörög, egyetért, tejberizs,
olvasóterem, csigalépcső, messzelátó, délután, egetverő, válllvetve, királydráma,
földrengés, nőttön-nő, csakhogy, búvalbélelt, világoskék, albérlő, hegytető*

2. Milyen különbségeket talál az alábbi szópárok között? Foglalja mondatba őket, nevezze meg az összetételek fajtáit!

<i>híres-neves</i>	<i>hírneves</i>
<i>kígyóméreg</i>	<i>patkányméreg</i>
<i>esőverte</i>	<i>esővert</i>
<i>csúszómászó</i>	<i>csúszó-mászó</i>
<i>autómentő</i>	<i>mentőautó</i>
<i>napsütötte</i>	<i>napkelte</i>
<i>pénzváltó</i>	<i>váltópénz</i>

3. A minőségjelzősként is elemezhető összetett szavak közül sok közel áll a jelentéssűrítő összetételekhez is (vö.: Lengyel MGr. 2000: 331). Válogassa szét ennek megfelelően az alábbi összetett szavakat!

*fizetőparkoló, szórólap, fekvőrendőr, pezsgőtabletta, főzőmargarin, gyakorlóeszköz,
élénkítőszer, fagyasztóláda, gondozóház, kapaszkodósáv*

4. Milyen fajtájú összetételek az alábbi – újabb keletkezésű – kifejezések?

bimbamcsengő, előtakarékosság, alulreprezentált, álompár, okafogyott, éremesélyes, adatállomány, állófogadás, akadálymentes, alapszerződés, dzsókerszám, békefenntartó, katasztrófavédelem

5. Az alábbi összetett szavak esetleg több szintagmára is visszavezethetők. Adja meg a lehetséges szintagmákat, minősítse ezek alapján az összetett szavakat!

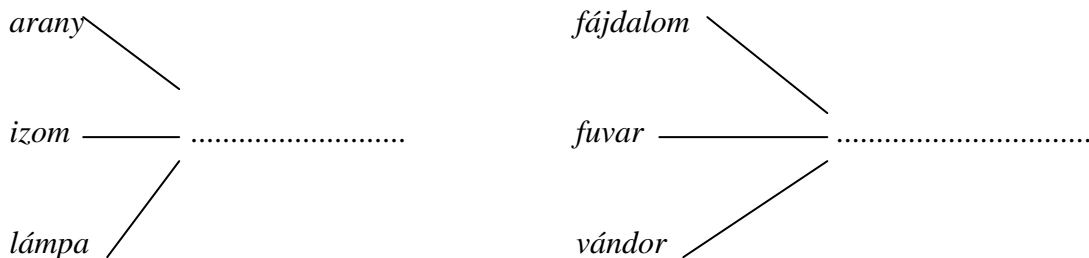
kútfúrás, borkereskedő, tengerjáró, nyelvművelés, darukezelő, autómosás

(Olvassa el Gósy Mária: A szintaktikailag pontosan nem elemezhető alárendelt összetett szavak rendszere című tanulmányát: Magyar Nyelv 1975: 47–57!)
Vö.: még Lengyel MGr. 2000: 330–331.

6. Indokolja, hogy miért tekinthetők szintaktikailag pontosan nem elemezhetőeknek az alábbi összetett szavak!

kecskeszakáll, hattyúnyak, hófehér, jéghideg, kőkemény, főorvos, középmezőny

7. Egészítse ki azonos utótaggal az alábbi előtagokat, és minősítse az így létrejött összetett szavakat!

8. Milyen ritkább szóalkotási módokra talál példát az alábbiakban?

dimbes-dombos, pulcsi, tévé, TESz., főigazgat, garbó, ugrabugrál, kb., ejnye-bejnye, oszifő, MÁV, icipici

9. A szóalkotásnak mely módjával jöttek létre az alábbi – újabb keletkezésű – szavak?

infó, ÁNTSz, videofon, bevalláserkölc, hullámlovagol, telefere, APEH, multi, kényszernyugdíjaznak, hantapolitika, spinédzserek

10. Milyen szóalkotási módokkal jöttek létre az alábbi szavak az *elektromos kerékpár* kifejezésre:

moci, bringamoped, motocykli, inga-bringa